

was een belangrijk contactorgaan tussen I.Z. en I.M. In 1862, op de elfde Kirchentag in Barmen (1860) sprak namens haar I. Capadose. In 1869 (Stuttgart) deed M. Cohen Stuart verslag van de opkomst der 'christliche Nationalschulen' in Holland, naar het voorbeeld van het vrije Amerika.

Na Heldrings dood in 1876 is het intensieve contact van de I.Z. met de I.M. minder geworden, er verschenen weinig of geen Nederlanders meer op de congressen. Heldring zelf bleef bekend. Op de Kirchentag van 1879 (Stuttgart) werd hij geciteerd: 'Asyle sind die edelste Art der Befreiung der Sünde in ihrer Gesamtheit, denn sie sind nicht bloss schreiende Zeugnisse gegen die Unbussfertigen, sondern sie sind auch beständige laute Protesten gegen den Greuel in der Gemeinde Christi'. Zijn *Leven en arbeid* werd in het Duits vertaald door R. Müller⁶⁸, die reeds in 1880 zijn herinneringen aan Heldring gepubliceerd had⁶⁹. Traugott Todt schreef *O. G. Heldring, der Vorkämpfer der Magdalenensache*⁷⁰. Een van de voormalige 'Reiseprediker', F. Meyeringh, heeft nog eens in een opstel⁷¹ toegelicht hoe 'Steenbeek' inspirerend en exemplarisch gewerkt heeft voor soortgelijke 'Asyle' in Duitsland: Berlijn, Boppard aan de Rijn en Bernburg.

De geringere relatie tussen I.Z. en I.M. in deze jaren hing samen met de uiteenlopende visies op de verhouding tussen kerk en staat in de op Luther en in de op Calvijn teruggaande kerken. In Duitsland bleef het 'redden' centraal, in Nederland werd dit meer en meer 'getuigen'. De Duitse aanvat heeft ogenschijnlijk voordelen gehad. Financiëel, organisatorisch, later ook wettelijk leek daar alles gemakkelijk mogelijk; I.M. en overheid maakten het elkaar niet moeilijk. Wettelijke maatregelen zijn in Nederland veel langer uitgebleven. Wetenschappelijk en politiek heeft de werkersgeneratie na Heldring, onder leiding van H. Pierson, in Nederland veel strijd te voeren gehad, omdat zij weigerde de situatie te accepteren en het kwaad bij de wortel wilde aanvatten. Naar Piersons overtuiging kende de I.M. het onderscheid niet tussen moraal en recht; zij berustte te snel in het eerste, terwijl zij meende het tweede te bereiken. De Duitse diacones Elisabeth Taube, die als besturend zuster van het Utrechtse diaconessenhuis werd aangesteld, weigerde een polikliniek op te zetten. Onder veel verdriet heeft zij het

68. Gütersloh 1882.

69. R. Müller, *Erinnerungen an O. G. Heldring*, Hamburg 1880, eerst opgenomen in *Monatschrift für Diakonie und I.M.*, 4, 1879-1880, 433-448.

70. Berlin, o.J.

71. *Das Asyl Steenbeek. Ein Zeugnis der I.M. in Holland.*